

Thomas Gordon ja Noel Burch

OSKUSLIK SUHTLEMINE ÕPETAJALE

Kuidas olla õpetajana teadlikum
ja tuua õpilastes välja parim

Dr Thomas Gordon
Noel Burch

Oskuslik suhtlemine õpetajale

Kuidas olla õpetajana teadlikum ja tuua õpilastes välja parim

+ + + + +
Väike Vanker+

Originaali tiitel:

„Teacher Effectiveness Training” by Dr Thomas Gordon with Noel Burch

Copyright © 1974, 2003 by Linda Adams Trust. All rights reserved, including the right to reproduce this book, or parts thereof, in any form, except for the inclusion of brief quotations in a review.

All rights reserved. This translation published under license.

Tõlkija: Hegi Soosaar, Annika Kupits

Toimetaja: Margit Kiisler

Konsultant: Liane Leesment / Perekeskus Sina ja Mina

Korrektuur: Annely Erm, Kristiina Haug, Mare-Mai Kõnno, Elle Vatsar

Küljendus: Anna Lauk / MOMO

Kaane kujundus: Liina Leinberg

Tõlke autoriõigus: Hegi Soosaar, 2006; © Annika Kupits, 2006

Autoriõigus: © OÜ Väike Vanker, 2006, 2008, 2019, 2026

Tõlke kõik õigused kaitstud. Ilma autoriõiguse omaniku eelneva kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle väljaande osa paljundada ei mehhaaniliselt, elektrooniliselt ega muul viisil.

Kirjastus Väike Vanker teavitab Teid e-posti teel iga uue raamatu ilmunisest, kui registreerute raamatud.print.ee/registreeri.

ISBN: 978-9916-9784-8-1

*Kõikidele noortele inimestele,
kelle valu pani mind otsima
uusi teid
vanemate ja õpetajate
efektiivsemaks muutmiseks*

Sisukord

Kuidas õpetajad sellest raamatust võimalikult palju kasu saaksid? 15

Selle raamatu idee ja inimesed selle taga 17

1. Õpetaja ja õpilase vahelised suhted: puuduv lüli 21

Mis määrab õpetaja ja õpilase vahelise suhte olemuse?
Järeleproovitud oskused, mitte ähmased üldistused
Oskused, mis aitavad õpilastel areneda
Alternatiiv kõrgushüppe meetodile
Ühesugune lähenemine kõikidele õpilastele
Mida teha laialt levinud distsipliini probleemiga?
Kuidas lahendada võimu ja sallivuse vastuolu?

2. Õpetaja ja õpilase efektiivse suhte mudel 39

Müüdid, ootused ja rollid
Milline on hea suhe õpetaja ja õpilase vahel?
Üks võimalus õpetaja ja õpilase suhete käsitlemiseks
Kas salliv või sallimatu õpetaja?
Sallivuse joone liikumine käitumise aknas

Muutused õpetajas endas
Õpilase mõju sallivuse joonele
Keskonna või olukorra mõju
Kas sallivuse teesklemine on kunagi õigustatud?
Kellel on probleem?
Miks probleemi omaniku küsimus nii tähtis on?
Miks probleemideta ala oluline on?

3. Mida õpetajad saavad teha, kui õpilasel on probleem? 63

Miks õpetajatel ei õnnestu õpilasi probleemide lahendamisel aidata?

Riskantsed reaktsioonid: 12 suhtlemistõket

Miks 12 suhtlemistõket nii ebaefektiivsed on?

Kolm tavalist eksiarvamust

Aktsepteerimise jõud

Veel tõhusaid abistamisviise juhuks, kui õpilasel on probleem

Toetav kuulamine (vaikimine)

Toetavad reaktsioonid ja kehakeel

Ukseavajad

Aktiivne kuulamine

Milles suhtlemine tegelikult seisneb?

Kuidas õppida aktiivselt kuulama?

Hoiakud, mida aktiivne kuulamine eeldab

„Miks peaksin mina õpilasi nõustama? Mina olen õpetaja!”

Kahte tüüpi verbaalsed sõnumid ja nende mõju

õpilastele 102

12 suhtlemistõket

1. Käsutamine, kamandamine

2. Hoiatamine, ähvardamine

3. *Moraali lugemine ja jutlustamine*
4. *Nõuandmine, ettepanekute tegemine, lahenduste pakkumine*
5. *Loengu pidamine, loogika ja faktide kasutamine*
6. *Hinnangu andmine, kritiseerimine, süüdistamine*
7. *Sildistamine ja naeruvääristamine*
8. *Tõlgendamine, analüüsimine, diagnoosimine*
9. *Kiitmine, nõustamine*
10. *Rahustamine, kaasatundmine, lohutamine*
11. *Küsitlemine, uurimine, ülekuulamine*
12. *Tagasitõmbumine, kõrvalepõiklemine, naljatlemine, teema vahetamine*

Kuidas suhtlemist soodustada?

1. *Toetav kuulamine ehk vaikimine*
2. *Toetavad reageeringud ja kehakeel*
3. *Ukseavajad*
4. *Aktiivne kuulamine ehk peegeldamine*

4. Aktiivse kuulamise kasutusvõimalused 113

Kuidas korraldada klassis tulemuslikke arutelusid kindlal teemal?

Kuidas kasutada aktiivset kuulamist vastupanu puhul?

Kuidas kasutada aktiivset kuulamist sõltuvate õpilaste aitamiseks?

Kuidas luua õpilasekeskne arutelurühm?

Kuidas aitab aktiivne kuulamine vanema ja õpetaja vahelises vestluses?

Mida on võimalik saavutada kolmepoolse vestlusega?

Kokkuvõte

5. Mida õpetajad teha saavad, kui õpilased neile probleeme põhjustavad? 151

Kui probleem on õpetajal

Ebaefektiivsed viisid õpilaste käitumise muutmiseks

Miks lahenduse pakkumisest kasu ei ole?
Miks alandavatest sõnumitest kasu ei ole?
Miks kaudsetest sõnumitest kasu ei ole?
Sina-keel ja mina-keel
Miks sina-sõnumid ei toimi?
Miks mina-sõnumid tõhusamad on?
Kuidas mina-sõnumit koostada?
Miks on oluline pärast mina-sõnumit käiku vahetada?
Kuidas õpetajad ennast vihale ajavad?
Mina-sõnumite ohud
Tõhusate mina-sõnumite kasud

6. Probleemide ennetamine keskkonna kohandamise abil 185

Tüüpilise klassiruumi puudused
Loominguline lähenemine muutustele
Süsteemne lähenemine klassiruumi keskkonnale
Keskkonna rikastamine
Keskkonna vaesestamine
Keskkonna piiramine
Keskkonna avardamine
Keskkonna ümberkorraldamine
Keskkonna lihtsustamine
Keskkonna süstematiseerimine
Planeerimine
Kuidas aega klassis tõhusamalt kasutada?
Miks hajus aeg probleeme tekitab?
Miks individuaalne aeg oluline on ja kuidas selleni jõuda?
Miks optimaalne aeg oluline on ja kuidas seda saavutada?
Õppimise ja õpetamise ala võimalused

7. Konfliktid klassis 209

Mis on tegelikult konflikt?

Millest konflikt tegelikult tekib?

Kuidas õpetajad tavaliselt konflikte lahendavad?

Kaks „võit või kaotus” lähenemist: I ja II meetod

Mida on teada I meetodi kohta?

Mida on teada II meetodi kohta?

Nende kahe meetodi vahel pendeldamine

Kuidas I ja II meetod võimule toetuvad?

Autoriteet klassis

T-tüüpi autoriteet (on seotud teadmistega) = autoriteet

V-tüüpi autoriteet (põhineb võimul) = autoritaarsus

Võimu piiratus

Õpetaja võim saab paratamatult otsa

Võim mõjub õpilastele hävitavalt

Õpilaste toimetulekustrateegiad

Vastuhakk, mäss, risti vastupidi tegemine

Kättemaks

Valetamine, vingerdamine, tunnete varjamine

Teiste süüdistamine, pealekaebamine

Petmine, spikerdamine, plagieerimine

Valitsemine, kiusamine, tüüranniseerimine

Vajadus võita, hirm kaotada

Liitude sõlmimine

Alistumine, kuuletumine, järeleandmine

Lipitsemine ja pugemine

Mugandumine, riskide mittevõtmine

Endassetõmbumine, põgenemine, fantaseerimine

Miks ei ole hea kasutada II meetodit?

Kuidas mõjub võim võitjale?

Millega võimu ja autoritaarsust õigustatakse?

„Tarkus tuleb vanuse ja kogemustega”

„Õpilased vajavad tegelikult piire oma käitumisele.”

„Meil on kohustus kultuuri edasi kanda”

„Mõnede laste puhul on võim vajalik”

„Karm, aga õiglane”

8. Kaotajateta konflikti lahendamise meetod 251

III meetod ehk ilma kaotajateta konflikti lahendamise meetod

Kuidas III meetodit klassis kasutada?

III meetodi kasutamise eeldused

III meetodi kuus tegevussammu

1. samm: probleemi (konflikti) ja vajaduste sõnastamine

2. samm: võimalike lahenduste genereerimine

3. samm: lahendusvariantide hindamine

4. samm: mõlemale osapoolale sobiva lahenduse väljavalimine

5. samm: lahenduse planeerimine ja elluviimine

6. samm: lahenduse hilisem hindamine

III meetodi kasutamine klassis

Arutelu, kus kasutati III meetodit

III meetodi eelised koolis

Kellelegi ei jää halba tunnet

Õpilased on enam huvitatud lahenduse elluviimisest

Kaks pead on ikka kaks pead

III meetodi puhul pole vaja veenmisega tegelda

Ei ole vaja kasutada võimu ja autoriteeti

Lastele meeldivad õpetajad ja õpetajatele lapsed

III meetodi abiga jõuab tegelike probleemideni

Õpilased muutuvad vastustundlikumaks ja küpsemaks

9. Kaotajateta meetodi rakendamine: 289

III meetodi kasutamisvõimalused koolis

Kuidas III meetodiga lahendada õppimise ja õpetamise konflikte?

Kuidas III meetodiga lahendada õpilaste omavahelisi konflikte?

Kuidas kasutada III meetodit klassi reeglite kehtestamisel?

Kuidas korraldada klassikoosolekut reeglite kehtestamiseks?

Hirmust ülessaamine

Ettevalmistused

Koosoleku läbiviimine

Õpetaja roll

Reeglite kehtestamise koosoleku eelised

Aga ajakulu?

Tüüpilised probleemid III meetodi kasutamisel

Konkureerivad lahendused või konkureerivad vajadused

Mida teha, kui õpilased ei pea kokkulepetest kinni?

Kuidas käituda väljaspool õpetaja otsustuspiire olevate küsimustega?

Mis saab siis, kui ei suudeta lahendustes kokkuleppele jõuda?

Mida teha, kui õpilased põimivad lahendusse karistuse?

Kuidas nõuda väljapoole õpetaja võimupiire jäävate reeglite täitmist?

Kas on olukordi, kus I meetodi kasutamine on vajalik?

Kuidas nende oskuste õppimine õpilasele kasuks tuleb?

10. Väärtuskonfliktid koolis 325

Kuidas väärtuste kokkupõrget ära tunda?

Miks mina-sõnumid väärtuskonfliktide puhul harva toimivad?

Miks III meetod väärtuskonfliktide puhul harva toimib?

Miks I meetod väärtuskonfliktide puhul ei toimi?

Miks II meetod väärtuskonfliktide puhul ei toimi?

Kuidas väärtuskonfliktidega toime tulla?
Saage efektiivseks konsultandiks
Olge eeskujuks selles, mida te väärtuslikuks peate
Iseenda muutmine
Aktsepteerida seda, mida muuta ei saa

11. Muudame kooli õpetamise jaoks sobivamaks 351

Õpetajatele probleeme tekitavate koolide tunnused
Õpetajad on alluvad
Õpetajad ei osale otsuste tegemisel
Jäikus ja vastuseis muutustele
Ühetaoliste väärtushinnangute pealesurumine
Teiste süüdistamine
Mida saavad õpetajad selleks teha, et organisatsioonis oma
mõjuvõimu suurendada?
Tunnista oma rolli tähtsust
Kasutage alati käitumise akent
„Kas ma võin neid oskusi kasutada oma ülemusega suheldes?“
Ühtsuses on jõud
Kuidas koosolekutel tõhusam olla?
Enne koosolekut
Koosoleku ajal
Pärast koosolekut
Kuidas olla efektiivne konsultant?
Hakake oma õpilaste huvide kaitsjaks

Märkused ja soovitatav kirjandus 369

Tänusõnad 373

Järelsõna 375

Gordoni suhtlustreening õpetajale Eestis 378

Kuidas õpetajad sellest raamatust võimalikult palju saaksid?

1. Õpetajad saavad koolis Gordoni õpetaja efektiivsustreeningu meetodeid edukamalt rakendada, kui neid toetab lisaks õpikeskkond kodudes. Seepärast soovitame teil julgustada lapsevanemaid lugema asjakohasest raamatust vanema efektiivsustreeningu kohta (PET, eestikeelse raamatu pealkiri on “Tark lapsevanem”).
2. Õpetajad saavad TET-i meetodeid oma klassis paremini rakendada, kui ka direktor ja kolleegid TET-i kontseptsiooni mõistavad ja toetavad. Seetõttu on oluline oma kooli juhtkonnale TET-i tutvustada. (11. peatükis anname soovitusi, kuidas oma TET-i kogemusi koolis teistega jagada.)
3. TET on terviklik süsteem, milles sisalduvad oskused ja põhimõtted töötavad kõige paremini siis, kui neist kõigist on aru saadud.
4. Teavitage oma õpilasi sellest, mis TET on ning miks ja kuidas te seda klassis koos kasutama hakkate. See vähendab nende vastupanu teie uuele meetodile ning neist saavad hoopis teie partnerid õppimise nauditavamaks muutmisel.

5. TET annab teile spetsiifilised oskused oma töö lihtsamaks ja nauditavamaks muutmiseks, kuid neid oskusi peab harjutama seni, kuni nad teie pärisosaks muutuvad. Teie ülesandeks jääb sobivate juhtumite ehk harjutusvõimaluste leidmine nii klassis kui ka väljaspool seda.
6. Ka õpilased saavad neid suhtlemise ja konfliktilahendamise oskusi õppida. Kui tahate oma direktorit ja kolleege dr Gordoni õpilastele mõeldud programmist teavitada, siis selleks vajaliku teabe leiate raamatu lõpust.

Selle raamatu idee ja inimesed selle taga

Kui ei oleks olnud mõnda väga erilist noort inimest, kellega me teineteise elus nii olulist rolli mängisime, siis ei oleks ma kindlasti kirjutanud raamatut õpetamisest. Need lapsed toodi minu kabinetti oma vanemate poolt lootuses, et mina nad „korda teeksin” või neil paremini kohaneda aitaksin. Kuigi mul endal oli harva tunne, et ma selliseid ebareaalseid ootusi tõesti täita suudan, siis tänu psühhoterapeudi väljaõppele olid mul oskused ja suhtumine, tänu millele enamik neist noortest mind endale lähedale lasid. Nii lähedale, et sai tekkida eriline suhe, milles oli avatust, usaldust, ausat suhtlemist, soojust ja vastastikust hoolimist.

Nendest suhetest, mis mõjusid mulle sama rikastavalt nagu neile, sain teada, kuidas lapsevanemad – küll tahtmatult, kuid järjekindlalt – lastele ja noortele haiget teevad. Nad kahjustavad laste enesehinnangut ja vähendavad enesekindlust, lämmatavad nende loovust, muserdavad neid ja jäävad lõpuks ilma nende armastusest. Neid noori kuulates hakkasin aru saama, kuidas täiskasvanud sandistavad neid, kellele nad just kõige vähem haiget teha soovivad. Nad teevad seda nendega rääkides, igapäevaseid konflikte lahendades, neid distsiplineerida püüdes ning neile oma väärtushinnanguid võimu ja autoriteediga peale sundides.

Sellelegipoolest on nende kavatsused enamasti head ning nende vanemate puhul ei tuvastanud ma midagi sellist, mida professionaalsed psühholoogid patoloogiks või haiguseks nimetaksid. Need vanemad olid lihtsalt halvasti informeeritud. Ma ei pea silmas hariduse puudumist, sest paljud neist olid edukad advokaadid, arstid, insenerid, ministrid ja ärimehed. Ometigi ei olnud formaalne haridus andnud neile kõige elementaarsemaid teadmisi põhimõtetest ja oskustest, mida on vaja toimivate inimsuhete loomiseks, ausaks omavaheliseks suhtlemiseks ja konfliktide konstruktiivseks lahendamiseks.

Kas vanematele saaks neid põhimõtteid ja oskusi õpetada? Mina uskusin, et saab, ning seepärast hakkasin välja töötama koolitusprogrammi, mis võiks neid selle juures aidata. Nüüd, üle 40 aasta hiljem, on sellel kursusel, mida tuntakse vanemate efektiivsustreeninguna (PET, *Parent Effectiveness Training*), osalenud üle miljoni lapsevanema. Lisaks sellele on müüdud 4,5 miljonit PET-i raamatut, millest äsja ilmus uus trükk 30 aastapäeva puhul. Sellest võib järeldada, et lapsevanemad vajavad laste kasvatamisel abi ning paljud kasutavad parema teabe ja väljaõppe saamise võimalusi.

Pärast PET-i läbimist nägid lapsevanemad, kui palju paremaks muutusid nende suhted oma lastega kodus, ning teavitasid PET-ist oma laste koole, et ka õpetajatel (kui nende laste teistel vanematel) oleks võimalik koolitusprogrammist osa saada. Ma olen nendele lapsevanematele väga tänulik, sest tänu nende hoolele ja julgusele võimaldasid paljud koolid oma õpetajatel efektiivsustreeningul osaleda.

Nii sündiski õpetaja efektiivsustreening (TET, *Teacher Effectiveness Training*) – kursus õpetajatele, mis keskendub õpetaja ja õpilase vahelistele suhetele. See raamat käsitleb põhimõtteid ja oskusi, mida me TET-i raames juba üle 35 aasta edukalt tutvustanud oleme.

Ma oleksin selle raamatu kirjutamise juures tõsiselt kõhelnud, kui mul poleks olnud *Gordon Training International*'is kolleegi, kellel

on hariduse valdkonnas laialdased kogemused nii õpetaja, nõustaja, treeneri kui ka direktorina. Noel Burch, kes tol ajal oli meie organisatsiooni haridusprogrammide juht, teab oma kogemustest, kuidas TET-is käsitletavaid oskusi ja filosoofiat kasutades kooli inimlikumaks muuta. Konsultandi ja kaastöötajana aitas ta mul luua käesoleva raamatu ülesehituse ning otsustada selle stiili ja sisu üle. Peale selle aitas ta oma kogemustega, mis ta oli omandanud, püüdes koole nii õpilaste kui ka õpetajate jaoks paremaks muuta.

Dr Thomas Gordon

Gordon Training International’i asutaja

Solana Beach, California

Märkus: PET on Eestis tuntud Gordoni perekooli nime all. PET-i raamat on eesti keeles ilmunud pealkirja all „Tark lapsevanem”.

Märkus: TET-i programmi nimetatakse Eestis „Õpetajate kool: kuidas tunda ennast õpetajana paremini?”.

1.

Õpetaja ja õpilase vahelised suhted: puuduv lüli

Õpetamine on universaalne tegevus, millega me kõik kokku puutume. Vanemad õpetavad oma lapsi, tööandjad oma töötajaid, treenerid oma võistkonda, abikaasad teineteist ja mõistagi õpetavad elukutselised õpetajad oma õpilasi. Käesolev raamat räägib sellest, kuidas õpetamist märksa tõhusamaks muuta; kuidas õpilaste teadmisi arendada ja küpsust suurendada, kuidas end õpetajana paremini tunda. Seda kõike õpetajale konfliktide arvelt õpetamisaega juurde võites.

Kuigi Gordoni õpetaja efektiivsustreening (*Teacher Effectiveness Training*, TET) on välja töötatud elukutselistele õpetajatele mõeldes, saab selles raamatus tutvustatavate meetodite ja oskuste abil oma tegevust tõhusamaks muuta igaüks, kes õpetamisega kokku puutub.

Täiskasvanud kulutavad hämmastavalt palju aega noorte õpetamisele. Osa sellest ajast on mõttekalt kulutatud, sest mis tahes vanuses laste abistamine uute teadmiste ja oskuste omandamisel on rõõmustav kogemus. Lapsevanemale, õpetajale või noorsootöötajale annab rahulolutunde lapse arengule kaasaaitamine, teadmine, et kellegi teise elu rikastamiseks on midagi tehtud. Rõõm on vaadata, kui noor inimene saab oma õpetajalt midagi, mis tema maailmapilti avardab ja oskuste pagasit suurendab.

Kuid nagu me kõik teame, võib noorte õpetamine ka meelehärmi ja muret põhjustada. Liigagi tihti peavad lapsevanemad, õpetajad ja noorsootöötajad pettuma, sest nende innukas soov noortele midagi väärtuslikku õpetada ei suuda paraku noori sama innukalt õppima panna. Oma pingutustele vaatamata peavad õpetajad kokku puutuma tõrksa vastupanu, vähese motivatsiooni, tähelepanu hajumise, seletamatu huvipuuduse ja tihti ka otsese vaenulikkusega.

Kui noored pealtnäha põhjuseta keelduvad õppimast seda, mida täiskasvanud neile nii õpetada püüavad, siis ei paku õpetamine erilist rõõmu. Selline kogemus võib õpetajas tekitada küündimatuse või lootusetuse tunde või ta lausa vihale ajada. Liiga sageli toob see kaasa sügava pahameele tõrksa ja tänamatu õpilase suhtes.

Mis siis määrab selle, kas õpetamine kujuneb edukaks või mitte, selle, kas õpetamisprotsess valmistab rõõmu või tekitab vastupanu? Õpetamise tulemuse määravad muidugi mitmed asjaolud, kuid selles raamatus me väidame, et kõige tähtsam on, et õpetaja suudaks oma õpilastega luua rahuldustpakkuvaid suhted.

Head suhted õpetaja ja õpilase vahel on otsustava tähtsusega ja tegelikult tähtsamgi, kui see, mida, kuidas ja keda õpetaja õpetada püüab. Käesolev raamat räägibki sellest, kuidas selliseid suhteid saavutada.

MIS MÄÄRAB ÕPETAJA JA ÕPILASE VAHELISE SUHTE OLEMUSE?

Oluline on märkida, et õpetamine ja õppimine on kaks eri asja, kaks omaette ja selgelt eristatavat tegevust. See, et õpetamisega tegeleb üks isik, samas kui õppimine toimub n-ö teise isiku sees, ei ole sugugi kõige vähem tähtis erinevus nende kahe protsessi vahel. Kuigi see tundub iseenesestmõistetav, tasub selle üle mõelda, sest selleks, et õpetamine ja õppimine hästi toimiksid, peab kahe osapoole vahel

olema eriline suhe. Õpetaja ja õpilase vahel peab olema teatav side, sild, ühenduslüli.

Seepärast keskendub suur osa sellest raamatust *suhtlemisoskustele*, mida õpetajad suhte loomiseks ehk silla ehitamiseks vajavad. Põhilised suhtlemisoskused on tegelikult piisavalt lihtsad, et iga õpetaja neist aru saaks, samas aga eeldab selliste oskuste omandamine pidevat harjutamist, samamoodi nagu golf, suusatamine, laulmine või mõne pilli mängimine. Need olulised suhtlemisoskused ei esita õpetajatele erilisi nõudmisi ega sunni neid omandama hulgaliselt teoreetilist materjali haridusteooria, õppemetoodika või lapse arengu kohta.

Vastupidi: oskused, mida meie kirjeldame ja selgitame, on peamiselt seotud rääkimisega. Rääkimisega ei ole meil tavaliselt suuremaid probleeme. Rääkimine võib olla konstruktiivne või destrukttiivne, see võib õpetaja õpilastest kas eraldada või neid hoopis üksteisele lähendada. Jällegi iseenesestmõistetav, kuid väärib järelemõtlemist, sest rääkimise mõju sõltub *sellest, kuidas seda tehakse* ja kas õpetaja valib *olukorraga kõige sobivama rääkimisviisi*.

Meie juhised õpetaja töö tõhusamaks muutmiseks tuginevad õpetajale juba tuttavatele igapäevastele suhtlemissituatsioonidele, millele me lisame tundlikkust ja erioskusi.

Näiteks võib tuua kiituse. Iga õpetaja teab, kuidas lapsi kiita. Meie pakutav õpetaja efektiivsustreening liigub aga sellest punktist edasi. Me näitame, kuidas üks kiitmisviis võib õpilases tekitada tunde, et teda on valesti mõistetud või et temaga manipuleeritakse, samas kui pisut teisiti sõnastatud kiitus annab õpilasele märku, et õpetaja on inimlik, mitte võlts ning tõepoolest hoolib oma õpilasest.

Liialdamata võib öelda, et suur hulk uurimusi on näidanud, et *kuulamine* on õppimise soodustamise juures kõige olulisem.¹ Tegelikult on igal õpetajal, välja arvatud mõned üksikud erandid, loomulikud eeldused ja piisavalt kogemusi õpilaste kuulamiseks. Samas ei pruugi see, mida õpetaja arvab end kuulvat, olla see, mida õpilane

tegelikult öelda tahab. Meie õpetaja efektiivsustreening õpetab, kuidas kontrollida oma kuulamise täpsust ja kindlaks teha, kas kuuldu on ikka see, mida õpilane tõepoolest mõtleb. See näitab õpilasele, et te ei ole teda mitte üksnes kuulnud, vaid olete temast ka aru saanud.

Lisaks näitame, millal laste kuulamine ei ole asjakohane. Mõningatel juhtudel tuleb hea kuulaja olemise soovitus eirata, näiteks kui te püüate lastele klassis või kodus midagi õpetada, aga nad segavad vahele või nende käitumine on muul viisil vastuvõetamatu. Me näitame, miks te peate sellistel puhkudel lastele teada andma, et teie vajadused on rahuldamata, ja kuidas seda teha nii, et te laste tundeid ja enesehinnangut sealjuures võimalikult vähe riivate.

Siinkohal on oluline rõhutada: *see raamat ei räägi sellest, mida õpetajad ja vanemad lastele ja noortele õpetama peaksid*. Selle otsustamine tuleks jätta neile, kellel on rohkem kogemusi õppekavade koostamise ja hariduslike eesmärkide sõnastamise osas ning kes on pädevamad hindama, mida on noortel oluline kodus ja koolis õppida. Tegelikult on arusaamad ka selles vallas erinevad eri kodudes, koolides ja kogukondades.

Meie kursus põhineb eeldusel, et õpetaja ja õpilase vahelised suhted on määrava tähtsusega saavutamaks edu *mis tahes* teema, aine, oskuse, väärtuse või uskumuse õpetamisel. Olgu tegemist ajaloo, matemaatika, inglise keele, kirjanduse või keemiaga – kõike saab noortele huvitavaks teha, kui õpetaja on õppinud kujundama õpilastega suhteid, mille puhul õpilased ja õpetaja üksteise vajadusi austavad.

Olgem ausad, isegi korvpalli, kunstiõpetust, kehalist kasvatust või terviseõpetust saab õpetada igavalt või nii, et õpilased avaldavad õppimisele tõrksat vastupanu. Seda juhul, kui õpetaja kujundab suhted, mille puhul õpilased tunnevad, et neid surutakse alla, ei usaldada, mõistetakse valesti, käsutatakse, alandatakse või kritiseeritakse.

Enamikus koolides kulub suur osa ajast, mida muidu saaks kasutada õpetamiseks ja õppimiseks, õpilaste probleemidele, mille

lahendamiseks õpetajad pole enamasti väljaõpet saanud, või õpetaja probleemidele seoses õpilastega, kes ei tööta kaasa või hakkavad vastu ja keda õpetajad kontrollida ei suuda. Oskused ja meetodid, mida me selles raamatus õpetaja töö tõhusamaks muutmiseks pakume, jätavad õpetajale ainekst sõltumata *rohkem aega õpetamiseks*. Samuti tekitavad need vahendid *rohkem aega, mil toimub tõeline õppimine*. Igas peatükis tutvustame me uut oskuste rühma, millest igaüks suurendab õppimise ja õpetamise aega, nagu meie seda nimetame, ehk aega, kui õpilased lasevad õpetajal õpetada ja õpetaja motiveerib õpilasi õppima.

JÄRELEPROOVITUD OSKUSED, MITTE ÄHMASED ÜLDISTUSED

Selles raamatus tutvustatavaid oskusi ja meetodeid on õpetatud sadadele tuhandetele õpetajatele Ameerika Ühendriikides ja teistes riikides üle maailma õpetaja efektiivsustreeningu käigus.

Pärast selle programmi loomist 1966. aastal on seda nii riigi- kui ka erakoolide õpetajate koolituse osana kasutatud eel-, alg-, põhi- ja keskkooli õpetajate puhul. TET arenes välja dr Thomas Gordoni efektiivsustreeningust lapsevanematele, mida hakati nimetama PET-iks (*Parent Effectiveness Training*) ning mida on õpetatud üle terve USA ja veel 43 riigis. Õpetajad ja koolijuhid kuulsid lapsevanematelt, mida vanemate efektiivsustreeningul õpetati, ja palusid, et selline kursus korraldataks ka piirkonna õpetajatele, selleks et nad saaksid omandada samu suhtlemisoskusi ja konflikti lahendamise meetodeid, mida nad võiksid kasutada oma töös õpilastega. Aasta jooksul töötati välja erikursus õpetajatele, sealjuures arvestati just nende suhtlemisprobleemidega, millega õpetajad puutuvad kokku 30–40 õpilasega klassis.

Käesolev raamat sisaldab samu põhimõtteid, oskusi ja meetodeid, mis me koos õpetajatega TET-i käigus välja töötasime ja järele

proovisime. Paljud käesolevas raamatus toodud näited ja juhtumid on kogutud just kursustel osalenud õpetajatelt.

Nendele kogemustele toetudes on käesolevas raamatus üksikajalikul kirjeldatava õpetaja efektiivsustreeningu eesmärgiks spetsiifiliste oskuste arendamine – me ei keskendu siin mitte abstraktsetele haridusteooriatele, vaid praktikale ehk sellele, mida õpetajad iga päev klassis öelda ja teha saavad.

TET-i kursuste korraldamise käigus saadud kogemus on meid enamiku õpetajate ametlikult tunnustatud hariduse suhtes kriitiliseks muutnud. Tundub, et neile on tutvustatud termineid, ideesid ja teooriaid, ilma et neile oleks õpetatud praktilisi oskusi nende abstraktsete teadmiste rakendamiseks. Jutt käib sellistest mõistetest nagu „õpilaste vajadustega arvestamine”, „tundekasvatus”, „klassi õhkkond”, „vabadus õppida”, „humanistlik haridus”, „õpetaja kui teadmiste allikas”, „kahepoolne teabevahetus” jne.

TET-is on käsitletud selliseid ideid ja teooriaid, mida teadlased nimetavad tegevuse määratlemiseks – tegemist on reaalselt rakendatavate tegevusjuhistega selle kohta, mida õpetaja saaks teha või öelda.

Võtame näiteks mõiste, mida enamik õpetajaid oma väljaõppe jooksul korduvalt on kuulnud: „õpilaste vajadustega arvestamine”. Siit on puudu konkreetse tegevused, mida õpetaja tegema peaks, et õpilaste vajadustega arvestamist näidata. Siinkohal aitab TET-i III meetod, mis annab praktilised juhised, kuidas õpetaja ja õpilase vahelisi konflikte lahendada nii, et keegi kaotajaks ei jää. III meetod koosneb kuuest sammust, mis aitavad õpetaja ja õpilaste vahelise probleemi lahendada viisil, kus nii õpetaja kui ka õpilaste vajadused saavad rahuldatud.

III meetod annab õpetajatele töövahendi, mida nad saavad kasutada iga päev ja mis võimaldab neil arvestada õpilaste vajadustega, ilma et õpetaja peaks selleks oma vajadusi alla suruma. TET-i

abiga ei ole õpilaste vajadustega arvestamine enam abstraktne mõiste, vaid õpetajad õpivad, kuidas seda tegelikult teha.

Sama kehtib mõiste „demokraatia klassis” kohta. TET annab õpetajatele oskused ja tegevuskava, kuidas luua klassis demokraatlikku õhkkonda, mis kaasaks kõiki – ka õpetajat – koostama reegleid, mida kõigil järgida tuleb. TET pakub õpetajale toimivaid alternatiive tavapärasele võimu ja autoriteedi kehtestamisele (mis on ju demokraatlike suhete otsene vastand).

Paljud õpetajad on TET-i kirjeldanud kogemusena, mis õpetab, kuidas õpetamise puhul ellu rakendada seda, mis varem oli olnud vaid kättesaamatu, kõrgelt hinnatud abstraktsioon.

OSKUSED, MIS AITAVAD ÕPILASTEL ARENEDA

Õpilase areng on iga kooli ja iga õpetaja eesmärk. Samas hoiavad enamiku õpetajate poolt kasutatavad ja enamiku koolijuhtide poolt heaks kiidetud õppemeetodid õpilased sõltuvana. Selle asemel et *vastutustunnet* kasvatada, käsutab ja kontrollib enamik õpetajaid ja koolijuhte igas eas õpilasi, justkui ei saaks neid usaldada või vastutussvõimeliseks pidada. Selle asemel et iseseisvust soodustada, suurendab kool õpilaste sõltuvust oma õpetajatest, et need dikteeriks, mida, kuidas, millal ja muidugi ka kui hästi nad peaksid õppima.

Mitte et õpetajad tõesti sooviksid, et õpilased oleksid vastutustundetud ja sõltuvad – enamik õpetajaid ei soovi. Pigem on asi selles, et õpetajatel on vaja õppida, kuidas suunata õpilast iseendas arendama sihikindlust, vastutustunnet, vaba tahet, enesevalitsust ja enesehinnangut. Sellised omadused ei kujune mitte juhuslikult, vaid õpetajad ja lapsevanemad peavad neid kasvatama ja teadlikult arendama.

TET-i puhul näitamegi, kuidas tühjade ideaalide juurest edasi liikuda ja õpilase arengut soodustada. Näiteks 3. ja 4. peatükis näitame, kuidas õpetaja saab kasutada aktiivset kuulamist, selleks et aidata

õpilastel lahendada õppimist takistavaid probleeme. Abi antakse seliselt, et *õpilasel endal on võimalus lahendus leida*, selle asemel et talle midagi soovitada või lahendusi pakkuda, mis paraku on enamiku õpetajate puhul tüüpiline viis oma õpilaste probleemidega tegelda. Kui õpilasel lastakse oma probleemi lahendamise eest ise vastutada, teeb ta oma arengus suure sammu vastutustunde ja enesekindluse poole.

Pange tähele, kuidas alljärgnevas õpilase ja õpetaja vahelises vestluses jätab õpetaja aktiivset kuulamist kasutades vastutuse lahenduse leidmise eest õpilasele. Vastates peegeldab kuulaja sõnumi kõnelejale tagasi. Klass on õppinud Ameerika kodusõda ning õpilase ülesanne on selle kohta referaat kirjutada.

ÕPILANE: Ma tahtsin teie arvamust küsida, et mis teemal ma oma referaadi kirjutama peaksin.

ÕPETAJA: Sa ei ole kindel, mis teema valida, kas nii?

ÕPILANE: Jah. Ma olen mitu päeva selle peale mõtelnud, aga siiani ei ole midagi pähe tulnud. Ma arvasin, et teil ikka mõni mõte on.

ÕPETAJA: Sa oled tõesti sellega vaeva näinud, aga seni ei ole sul erilist edu olnud.

ÕPILANE: Mis teemadel teised muidu kirjutanud on, millest tõesti hea töö on tulnud?

ÕPETAJA: Sa tahad leida teemat, millest väga hea töö saaks kirjutada, eks ole?

ÕPILANE: Jah. Ma pean selle referaadi eest viie saama, et koondhinne ka viis tuleks.

ÕPETAJA: Kõlab sedamoodi, et sa tunned tugevat survet saada selle aine eest viis.

ÕPILANE: Muidugi! Mu vanemad on päris pahased, kui ma viit ei saa. Nad tahavad, et ma õpiks sama hästi kui mu vanem õde. Ta on tõeline oivik.

ÕPETAJA: Sul on tunne, et sinult oodatakse koolis sama häid tulemusi, kui on su õel.

ÕPILANE: Jah. Aga mina ei ole nagu tema. Mind huvitavad teised asjad. Ma tahaksin, et ma meeldiks oma vanematele sellisena, nagu ma olen, ja ma olen teistsugune kui Eva. Tema peale õppimise muud ei teegi.

ÕPETAJA: Sa tunnend, et sa oled oma õest erinev, ja soovid, et sinu vanemadki sellest aru saaksid.

ÕPILANE: Teate, ma ei ole neile kunagi öelnud, mida mina tunnen. Nüüd vist ütlen. Võib-olla nad ei sunni mind siis enam nii palju tagant, et mul ainult viied oleksid.

ÕPETAJA: Sa mõtled, et võib-olla oleks hea neile öelda, mida sa tunnend.

ÕPILANE: Mis mul ikka kaotada on. Ja võib-olla oleks sellest isegi kasu.

ÕPETAJA: Võita võib kogu maailma, kaotada pole midagi.

ÕPILANE: Õige. Kui nad mind nii palju tagant ei sunniks, ei peaks ma enam hinnete pärast nii palju muretsema. Võib-olla ma isegi õpiksin siis rohkem.

ÕPETAJA: Sulle võiks siis koolist veel rohkem kasu olla.

ÕPILANE: Jah. Siis ma saaksin referaadi kirjutada teemal, mis mind tõesti huvitab, ja ma õpiksin midagi juurde ka. Aitäh abi eest!

ÕPETAJA: Pole tänu väärt.

Õpetaja ei pakkunud murelikule õpilasele valmis lahendust (hoidus teemat soovitamast või nõu andmast) ning kasutas küllaltki tulemuslikult aktiivset kuulamist. Selle tulemusena jõudis õpilane sügavama probleemini (vanemate surve) ning pakkus omalt poolt välja lahenduse. Selle lühikese vestlusega aitas õpetaja õpilase arengule kaasa märksa rohkem, kui ta oleks seda teinud ilma aktiivse kuulamiseta.

Viiendas peatükis näitame, kuidas õpetaja saab kasutada mina-sõnumeid olukorras, kus õpilaste käitumine õpetamist segab. Mina-sõnumid *panevad vastutuse* oma käitumise muutmise eest *otsestelt õpilasele*. Õpilasele antakse võimalus õpetaja vajadusi arvestades ise oma käitumist muuta. Selle tulemusena vastutab õpilane rohkem enda valitud käitumise eest, mis omakorda kasvatab vastutustunnet ja suurendab küpsust.

Need on vaid kaks näidet oskuste kohta, mida õpetajad ja teised täiskasvanud võivad omandada, selleks et toetada õpilaste arengut ning aidata neil kasvada vastutustundlikeks ja iseseisvateks täiskasvanuteks. On aeg, et täiskasvanud mitte üksnes ei *sooviks*, et noored rohkem vastutustunnet üles näitaksid, vaid et nad ise õpilasi sel teel suunaksid ja julgustaksid. Me teame juba, mis oskused ja meetodid selle saavutamiseks vajalikud on; vaja on vaid õpetajatele, vanematele ja noorsootöötajatele anda võimalus võimu ja autoriteedi alternatiive õppida. Seni kuni laste elu juhivad piits ja präänik, jäävad nad väikelapse tasemele ja neil ei ole eriti võimalusi õppida oma käitumise eest vastutama – nii ei kasvagi nad suureks.

ALTERNATIIV KÕRGUSHÜPPE MEETODILE

Õpilaste seisukohast vaadatuna nõuab kool neilt osalemist mängus, mida John Holt oma provokatsioonilises raamatus *Freedom and Beyond* nimetab lati ja küpsise mänguks.² Õpetaja hoiab latti teataval kõrgusel ja käsib õpilastel hüpata. Need, kes latist üle hüppavad, saavad küpsise. Siis tõstab õpetaja latti kõrgemale ja käsib uuesti hüpata. Õpilased saavad veel ühe küpsise, kui neil õnnestub latist üle hüpata jne.

Mitte ainult koolid ei püüa sel moel õpilasi midagi tegema panna – meie ühiskonnas on laialt levinud mõttemall, et just nii see käima peabki. Koolid lihtsalt peegeldavad ühiskonna harjumuspärast

mõtteviisi. Premeerimise kasutamine selleks, et motiveerida õpilasi õppima seda, mida mõni õpetaja, kool või riik vajalikuks peab, on meie ühiskonnas nii õpetajate kui ka teiste täiskasvanute seas sügavalt juurdunud. Lõppude lõpuks on see ju sama mäng, mida nemad, nende vanemad ja vanavanemadki koolis mängima pidid. Kuidas siis veel võimalik oleks? Miks peaks midagi muutma hakkama?

Viimastel aastatel on paljude piirkondade õpetajatele üle kogu Ameerika korraldatud koolituskursusi, mis õpetavad neid andma ülesandeid, mis motiveeriksid õpilasi teatava tulemuseni jõudma või muutma oma käitumist, mida õpetajad vastuvõetamatuks või vähekasulikuks peavad. Sotsioloogid on välja arendanud küllaltki keerulise käitumise juhtimise ehk käitumise parandamise teaduse, mis muudab õpetajad veelgi vilunumaks selles, mida nad on teinud aastasadu – meelitamaks lapsi õppima ja soovitud viisil käituma mitmesuguste tasudega.

Kuigi lati ja küpsise mängu reeglid on küllaltki selged, on õpilaste reaktsioon sellele mängule erinev ja vahel küllaltki ootamatu. Õpilane võib äkki otsustada, et selline hüppamine on tema jaoks liiga keeruline; niisiis keeldub ta hüppamast vaatamata sellele, et ta teab, et teda hüppe sooritamise korral küpsis ootab. Teine õpilane kaebab, et saab hüpata vaid nii kõrgele, kui suudab, ja teeb seejuures hädise hüppeliigutuse. Kolmas vihastab ja süüdistab õpetajat selles, et see on lati liiga kõrgele asetanud. Neljas lahkub nõrдинult mängust, sest tema sõbrad saavad kõrgele hüppamisega ilusti hakkama ning naeravad tema kui saamatu ja alla keskmise hüppaja üle.

Neile õpetajatele, kes sellisesse haridussüsteemi enam ei usu või kellel on koolis tekkinud probleeme, mida nad ei ole saanud selle mängu abil lahendada, võivad meie õpetaja efektiivsuse kontseptsioonist endale paljutootava alternatiivi leida. See lähenemisviis annab õpilastele vabaduse (kuigi mitte vaba voli kõiges), arendab nende vastutustunnet ja otsustusvõimet, ärgitab neid koolielu arendamisel

rohkem kaasa rääkima ning parandab nende suhteid nii õpetajate kui ka oma eakaaslastega.

ÜHESUGUNE LÄHENEMINE KÕIKIDELE ÕPILASTELE

Enamik õpetamise kohta käivaid raamatuid rõhutab, et eri vanuserühmadesse kuuluvate õpilaste puhul tuleb kasutada eri oskusi, strateegiaid ja meetodeid – õpetajad peaksid justkui iga vanuserühma puhul isesugust pedagoogikat kasutama. Koolieelikute õpetamine olevat täiesti erinev keskkooli või kuuenda klassi õpilaste õpetamisest jne. Muidugi tuleb õpitava materjali valimise ja tunni ülesehitamise juures silmas pidada õpilaste arengutaset, õpetaja ja õpilase vaheline inimsuhe jääb aga alati samaks.

Oskuseid ja meetodeid, mida me selles raamatus ja TET-i käigus tutvustame, saab ühtviisi kasutada ja need sobivad igas vanuses õpilaste tulemuslikuks õpetamiseks, s.t kuni üliõpilasteni välja. Õpetajatel ei ole vaja omandada ise oskusi eri kooliastmete tarvis. Meie usume, et mis tahes vanuses õpilased on inimolendid, kellel teki-
vad oma õpetajaga kas siis halvad või head suhted, olenevalt sellest, kuidas õpetaja neid kohtleb.

Samuti tundub meile, et liiga palju rõhutatakse õpilaste erinevusi nagu nahavärv, päritolu, IQ, võimed, nende pere ühiskondlik staatus ja majanduslik olukord. Tavapärane õpilaste liigitamine, testimine, hindamine ja sildistamine ei tundu mitte üksnes ebavajalik, vaid on ka kahjulik. See on koolidesse toonud sellise suhtumise õpilastesse, mis on võrreldav arstide nägemusega oma patsientidest, nagu näiteks: minu allergiajuhtum, minu südamehaige, minu vähihaige. Koolideski suhtutakse õpilastesse liiga tihti kui juhtumitesse: probleemne, andekas, kehvadest majanduslikest oludest, madala või kõrge IQ-ga, hüperaktiivne, emotsionaalselt häiritud, puudega, suure või väikese potentsiaaliga jne. Uuringud³ on näidanud, kui halb

mõju võib sellisel diagnoosimisel ja sellele järgneval lahterdamisel olla. Selle tulemusena ei saa mitte üksnes kannatada õpilaste enesehinnang, vaid antud hinnang mõjutab õpilast nii, et see lähebki täide, mis omakorda kahandab õpetamise tulemuslikkust.

Meie usume, et õpilastel on märksa rohkem sarnasusi kui erinevusi. Esiteks on nad kõik inimesed. Kõigil on oma iseloomuomadused ja inimlikud tunded ning nad reageerivad inimesele omaselt. Seega võib õpetaja efektiivsuse aluseks pidada üldlisi inimsuhteid vaatlavaid teooriaid – eeldusel, et õpetajad on samuti inimesed. Kõik õpilased on elevil, kui nad midagi uut õpivad, ja neil hakkab igav, kui nad seda teha ei saa. Neid kõiki masendab alandav suhtumine või halvad tulemused. Kõik lapsed töötavad välja omad toimetulekumehhanismid, kuidas õpetajate võimu all toime tulla. Kõikidel lastel on vajadus olla sõltuv, samas võitlevad nad meeletult iseseisvuse eest; kõik lapsed on aeg-ajalt vihased või kättemaksuhimulised; kõikide laste enesehinnang paraneb, kui nad midagi saavutavad, ning langeb, kui nad kaotavad või kui neile öeldakse, et nad ei ole piisavalt palju saavutanud; kõikidel lastel on oma vajadused ja inimõigused.

Õpilaste sellist homogeensust arvestades olemegi me oma meetodid välja arendanud. See on ka põhjus, miks on õpetajal TET-ist kasu nii erivajadustega kui ka andeka lapse puhul, nii vaesest kui ka rikkast perekonnast õpilase puhul. Näiteks 3. ja 4. peatükis käsitletav aktiivne kuulamine on suureks abiks kõikide laste puhul, sest kõik vajavad seda, et neid kuulataks, mõistetakse ja aktsepteeritaks. Mina-sõnumid aitavad vastu astuda õpilastele, kes segavad õpetajat või teisi õpilasi, samas vähendavad õpilaste kaitsereaktsiooni. Kõik õpilased tunnevad vajadust end kaitsta, kui neid rünnatakse või alandatakse. Mina-sõnumid aitavad vähendada neid kaitsereaktsioone. Eri päritolu ja erineva kultuurilise taustaga õpilaste puhul on eriti kasu meetoditest, mida tutvustatakse 10. peatükis ning mis tegelevad õpetajate ja õpilaste vaheliste paratamatute väärtuskonfliktidega.

MIDA TEHA LAIALT LEVINUD DISTSIIPLIINI PROBLEEMIGA?

Pole parata – õpilased käituvad aeg-ajalt vastuvõetamatult ning tekitavad sellega probleeme nii oma õpetajatele kui ka teistele õpilastele. Enamiku õpetajate jaoks on distsipliini tagamine kõige raskem probleem, millest ei saa koolis ei üle ega ümber.

Seegi raamat ei saa distsipliini küsimusest mööda minna, kuid me läheneme sellele probleemile nurga alt, mis võib paljudele õpetajatele uus olla. Õpetaja efektiivsuskursuste käigus avastasime, et vaid üksikutel õpetajatel on klassitäie käratsevate õpilastega hakkama saamiseks sobiv ettevalmistus.

Kui õpetajad lõpuks klassi jõuavad, tahavad nad *õpetada*, mitte õpilasi korrale kutsuda. Enamik algajaid õpetajaid loodab, et neil ei tekigi klassis distsipliiniprobleeme, sest nad usuvad, et on õpetajana piisavalt pädevad ja motiveerivad. Enamik kogenud õpetajaid arvab, et liiga sage korralekutsumine mõjub kohatult. Ka nemad tahavad esmajärjekorras õpetada, mitte korda luua. Õpetajana pakub neile ülimat rahuldust näha oma õpilasi õppimas.

Mis siis viltu läheb? Miks peavad nii paljud õpetajad õpetamisega korralloomise peale raiskama? Meie vastus on, et enamik õpetajaid kasutab suuremal või vähemal määral selliseid distsiplineerimisvõtteid nagu karistusähvardus, karistamine, sõnadega häbistamine või süüdistamine – ja nendest võtetest ei ole kasu. Repressiivsed, võimu kasutamisel põhinevad meetodid tekitavad reeglina vastuhakku. Isegi kui õpilase käitumises tekib seepeale muutus, hakkab ta jälle harjumuspäraselt käituma kohe, kui õpetaja selja pöörab.

Õpetaja efektiivsustreeningul tutvustatakse õpetajatele võimule ja autoriteedile alternatiivseid meetodeid, mis annavad neile *suurema* mõjujõu. Neile õpetatakse, kuidas korraldada reegleid kehtestavat koosolekut, millest kõik klassi õpilased osa võtavad. Selliste koosole-

kute üheks tulemuseks on, et õpilaste jaoks on need *nende endi*, mitte õpetaja reeglid ning nad on seega rohkem motiveeritud neid järgima. Niisuguse reeglite kehtestamise teiseks kasuks on, et õpetajal kulub vähem aega reeglite maksmapanemisele.

Kui õpetajad saavutavad teatava vilumuse võimuvabade võtete abil distsipliini ja korra tagamises, avastavad nad, et räägivad distsipliinist hoopis uues keeles. Tavapärase võimukeele on välja vahetanud võimuvaba keel. Õpetajate sõnul väheneb märgatavalt selliste sõnade ja väljendite nagu *kontrollima, suunama, karistama, ähvardama, piirama, korrale kutsuma, sundima, käskima, karm olema, noomima, tõrelema, ette kirjutama, nõudma* jne kasutamine. Isegi selline sõna nagu *distsiplineerima* kaob nende sõnavarast.

Selle asemel hakatakse rohkem kasutama selliseid uusi sõnu ja väljendeid nagu *probleemi/konflikti lahendamine, mõjutamine, konfrontatsioon, osalemine, koostöö, ühine otsustamine, õpilastega lepingu sõlmimine, vastastikusele kokkuleppele jõudmine, läbirääkimised, vajadustega arvestamine, arutamine*.

Kui õpetajad loobuvad võimu ja autoriteedi kehtestamisest, ei kasuta nad enam ka selle vana ja ebatõhusa distsiplineerimisviisiga seotud sõnavara. Nad hakkavad kasutama selliseid sõnu ja väljendeid, mida nad kasutavad oma teistes suhetes, mille toimimiseks on kaotajateta meetodid elutähtsad, nagu näiteks abikaasade, sõprade ja kolleegide vahelistes suhetes. Milline õpetaja räägiks oma abikaasa või sõprade distsiplineerimisest? Oma abielust või sõprussuhetest mõeldes ja kaugeltki mitte rääkides ei kasutaks õpetajad selliseid väljendeid nagu *korraldust andma, käskima, noomima, karistama, piirama* või *reegleid kehtestama*. Seda ei teeks nad põhjusel, et võim ja autoritaarsus hävitaksid need suhted. Seitsmendas peatükis näitame, kuidas võim ja autoriteet sama kindlasti ka õpetaja ja õpilase vahelise suhte hävitavad.

KUIDAS LAHENDADA VÕIMU JA SALLIVUSE VASTUOLU?

Nagu enamik lapsevanemaid ja õpetajaid teab, on Ameerika koolides ja koolides üle terve maailma juba aastaid vaieldud selle üle, kas koolid peaksid olema ranged või leebed, vabad või distsipliinile allutatud, traditsioonilised või edumeelsed, õpilase- või õpetajakesksed, konservatiivsed või liberaalsed, autoritaarsed või vabameelsed. Sellele ei ole suudetud veel lahendust leida ning ikka ja jälle kistakse lapsevanemad, õpetajad, koolijuhid ja ajakirjandus selles küsimuses kahte leeri. Kooli juhtkond kuulutab end ikka kas konservatiivseks või liberaalseks. Vanemad vaidlevad koosolekutel selle üle, kas koolid on liiga vabameelsed või liialt ranged. Koolijuhte kimbutavad nii lapsevanemad, kellele tundub, et nad on liiga edumeelsed, kui ka vanemad, kes on kindlad, et kool on liiga konservatiivne. Vaieldakse selle üle, kas koolisüsteem on ühiskondlike väärtushinnangute taustal liiga parem- või vasakpoolne, eriti kui arutletakse õpilaste kohtlemise üle, märksõnadeks on siin „võim” ja „vabadus”.

Meie õpetaja efektiivsuse käsitlemise seisukohalt ei ole see vastuolu oluline, sest mõlemad pooled esindavad destruktiivset mõtteviisi ja seda mitte üksnes koolis, vaid kõikides inimsuhetes. 7. peatükis näitame, kuidas kõik sellised seisukohad, mis iganes sildi alla nad ka ei esineks, esindavad „võit või kaotus” lähenemist ning võimul põhinevat mõtteviisi. Need, kes on ranguse, tugeva autoriteedi, distsiplineerimise jne poolt, tahavad, et täiskasvanud kontrolliksid ja suunaksid õpilasi oma võimu ja autoriteediga. Need, kes pooldavad sallivust ja laste vaba käitumist, toetavad oma teadmatuses tingimusi, mis lubavad õpilastel kasutada oma võimu, et õpetajaid ja juhtkonda alla suruda. Olgu nii- või naapidi – kummaski olukorras on oma kaotajad.

See raamat pakub alternatiivi nendele kahele lähenemisviisile. Aitame õpetajatel õppida, kuidas klassis reegleid ja korda kehtestada

ja säilitada *ilma oma võimu kasutamata*. Õpetajad saavad teada hinna, mida neil tuleb maksta nii siis, kui nad on sallivad, kui ka siis, kui nad on ranged – s.t kas siis õpilase- või õpetajakesksed. Me loodame, et õpetajad kasutavad seda kaotajateta meetodit, et lahendada konflikte, mis klassis paratamatult ette tulevad.